

DEMOKRATİK DEĞER KAZANIMINDA OKULLARIN ROLÜ

Aydın Güven* - Zekeriya Akkuş**

Özet

Bu çalışmada, demokratik değer kazanımında okulların ne gibi rolleri olması gerektiği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Demokrasinin işlerliği ancak ona gönül veren insanların varlığıyla mümkündür. Bireylerin demokrasi kültürü ve değerlerini benimsemesinde eğitim kurumlarının önemli bir rolünün olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Demokratik uygulamaların gerçekleştiği bir okul ortamında, bireylerde istenilen demokratik davranış değişikliklerinin daha kolay kazanılacağı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Demokrasi, Demokratik Değer, Okul, Öğretmen, Öğrenci.*

Abstract

In this article, it has been pointed out what kind of roles school should play in the acquisition of democratic value. The function of democracy can be made possible only if its admirers exist. It is widely known that educational institutes play crucial role in the individuals' adoption of democratic culture and values. It has been concluded that in a school environment where the democratic practices materialize, democratic behavioral changes desired in the individuals can easily be acquired.

Key Words: *Democracy, Democratic Value, Teacher, Student, School.*

Giriş

Günümüzde demokrasi kelimesi, üzerinde en çok tartışılan ve çok şeyler söylenen bir kavram haline gelmiştir. Kavrama farklı yaklaşımlarla içerik kazandırılmaya çalışılması bir kargaşaya sebep vermiştir. Yaratılan bu kavram kargaşasına rağmen demokrasi önemini halen korumaya devam etmektedir. (Çeçen:2000/53-54,Norman: 2003/323)

*Atatürk Üniversitesi K.K.E.F. Tarih Eğitimi Anabilim Dalı Arş.Gör.Erzurum

** Atatürk Üniversitesi K.K.E.F.Sosyal Bilgiler Anabilim Dalı Arş.Gör.Erzurum

Günlük yaşantımızın her anında karşımıza çıkan demokrasi terimine insanlar içinde buldukları duruma,bakış açılarına ve ideolojilerine göre bir takım manalar kazandırmaya çalışmışlardır. Değişik ülke ve sistemlerde, bu nedenle kavramla ilgili bir takım farklı uygulamalar gündeme gelmiştir. Neticede demokrasi konusunda birçok tanım vardır ve bunların bazıları birbirleriyle çelişmektedir.(Çeçen:2000/55)

Kelimenin kökü eski yunanca da “demos” halk ve “kratos” iktidar kelimelerinden oluşur. (Kuzu:1997/103) Demokrasi en kısa deyişle halkın iktidarı demektir. Eski Yunanlılar doğu despotluklarına karşı kendi yönetimlerine bu adı vermişler ve demokrasinin ilk uygulayıcıları olmuşlardır.(Tanilli:1993/27) Bu uygulamada kadın ve köleler diğerlerine verilen haklardan mahrum bırakılmışlardır.(Kahveci:1999/9) Demokrasiyi nazlı ve nadide bir çiçeğe benzeten Kılıçbay, onun mükemmel haline ancak sonsuzda ulaşabileceğini, bir müteşebbis heyetin ürünü olmayıp, bir toplumun tümünün ortak çabaları sonucu belki bir olgunluğa erişebileceğini, demokrasinin gelmeyeceğini ancak oluşacağını veya oluşturulacağını belirtmiştir. (Kılıçbay: 1997/167)

Demokrasinin yaşantımızın her anında uygulanabilirliği insanlarımızın hemfikir oldukları bir olaydır. Onun, toplumun her kademesinde işlerliği olması için öncelikle demokrasiye olan inancın kafalarda ve kalplerde yerleşmesine bağlıdır.(Bolay:1997/20) Demokrasi işlerliği olan bir sistemdir ve işlerliğini arttıran en önemli unsurlardan birisi de onun bir değerler sistemi olduğudur. Bu değerler sistemi demokrasiyi sistemleştirmekte ve onun diğerlerinden farklı olduğunu ortaya koymaktadır.(Büyükkaragöz-Kesici:1998/4) Demokrasinin temel değerlerinin listesini tam olarak vermek mümkün değildir. Çünkü değişik ülke ve sistemler kendi özelliklerine göre demokrasiye işlerlik kazandırdıkları için değerler ülkeden ülkeye farklılaşmaktadır. Böyle olmasına rağmen çoğu değerler konusunda hemfikir olunmuştur. Demokrasinin üzerinde hemfikir olunan temel değerleri olarak hürriyet ve özgür irade, çoğulculuk, çok seçenekli seçim, karara katılma , tartışma, uzlaşma, hoşgörü, insan haklarına saygı, sorumluluk bilinci, eşitlik, farklılaşma, açıklık ve belirginlik, başkalarına saygı gibi değerler söylenilebilir. (Yeşil:2001/23, Büyükdüvenci:1991/588)

Demokrasinin bir ülkede yaşayabilmesi için o ülkenin kurumlarında bunun yaşaması gerekmektedir. Bu kurumlar arasında hükümet, parlamento ve onun organları, siyasi partiler, mahkemeler, sendikalar, kitle iletişim araçları, üniversiteler, dernekler gibi çeşitli kurumlar sayılabilir. (Büyükdüvenci: 1991/588, Özbudun:1998/7,Kepenekçi:2003/45) Bu kültürel, siyasi ve ekonomik kurumların içerisinde en önemlisi eğitim kurumlarıdır.

Demokrasi Ve Eğitim

Demokrasiyi yaşatmak ancak demokratik değerleri benimsemiş kişileri yetiştirmekle mümkündür. İyi bir demokrasi, toplum üyelerinin davranışlarındaki demokratiklik düzeyleriyle ilgilidir. (Myung:1999/250) Bireylerin demokrasiyi bir yaşam biçimi olarak benimsemelerinde eğitimin önemli bir rolü vardır.Yarınlarımızda söz hakkı olacak olan gençlerimize,okul hayatlarında hem kendi beklentilerine hem de toplumun istek ve çıkarları doğrultusunda kendilerini geliştirme ve yenileme şansları verilmelidir.(Şen:1997/599) Bireylerde değer kazanımında ailenin önemi büyüktür. Çünkü birey doğumundan okul çağına gelinceye kadar ailesinin yanındadır. Aile içi ilişkiler ,anne-babanın çocuğa karşı davranışları bireyde bir takım davranış değişikliğine yol açmaktadır. Aile içinde bireylerde olumlu manada davranış değişikliğinin meydana gelmesi ancak demokratik ortam içerisinde mümkündür. Aile içi ilişkilerin demokratik esaslardan ziyade otoriter bir yapıda olan toplumlarda bireylerde demokratik değer kazanımında en önemli görev okullarımıza düşmektedir. Demokrasi de sonradan kazandığımız her şey gibi eğitim yoluyla yaşayarak öğrenilecektir. Bireyin bir yasa veya kanunla demokratik davranışlar göstermesi mümkün olmayacağı için onun muhakkak bir öğrenme süreci içine girmesi gerekmektedir. (Binbaşoğlu: 1986/16)

Her siyasal sistem, varlığını korumak ve devam ettirmek için kendi değerlerini topluma kazandırma amacını taşır. Diğer siyasal sistemler gibi demokrasi de aynı amacı hedeflemiştir. Demokrasinin yerleşmesinde iktidarın tutumu, siyasi partilerin faaliyetleri önemli rol oynamasına rağmen asıl etken okul gibi eğitim kurumlarındadır.(Yeşil:2001/2) Vatandaşlarımızın demokrat

olmaları için verilecek eğitimde demokrasinin değerlerinin tam olarak özümsemesi gerekir. Katılım, danışma, tartışma, açıklık, dürüstlük vb. gibi değerler kitaplardan öğrenilemez. Bu değerler ancak gerçek ortamlarında uygulanması sırasında öğrenilip kazanılacaktır. (Büyükdüvenci:1998/1061)

Demokrasinin gerektirdiği niteliklere sahip vatandaşlar yetiştirmek eğitim sisteminin bir görevidir. Demokratik bir eğitimin amaçladığı birey profili; sorgulayan, araştıran, demokrasinin ve onun değerlerinin önemini bilen, bu ilkeleri yaşantısında uygulayan, toplum bazında yerleşmiş olan düşünce ve doğruları hiçbir şeyin etkisi altında kalmaksızın tamamen aklın ve bilimin süzgecinden geçirdikten sonra kabul eden kişiler yetiştirmektir. Demokratik bir eğitimde amaç bireylerin demokrasinin niteliklerine sahip çıkmasıdır. Eğer vatandaşların çoğunluğu bu kurallara sahip çıkmazsa demokrasi yozlaşacak ve yozlaşan demokrasi de kolaylıkla otokrasiye dönüşebilecektir. (Başaran:1987/112) Demokrasi yaşayarak öğrenilen bir değerler sistemi olduğu için, uygulamadan doğabilecek hatalar ve eksikliklerden korkulmaması gerekir. Ancak böyle bir uygulamayla demokrasi, olgunlaşmış istenilen düzeye ulaşabilecektir. Değerlerin kısa sürede kazanılması mümkün değildir. Bunların yine okullarda sabırla öğretilmesi ve beslenmesi gerekmektedir. (Özbudun:1998/8)

Demokrasinin en kötü düşmanı eğitimsizliktir. Eğitimin demokratik bir toplumda oynayacağı rolü iyi araştırmamız gerekmektedir. Demokratik bir toplum vatandaşlarının sağlam bir eğitim almaları gerekir. Çünkü bu olmaksızın kişiler, demokratik hak ve sorumluluklarını tam ve yeterince yerine getiremeyecekleri aşıkardır. (Kaltsounis:1990/190-194)

Demokratik Okul

Demokratik okullar demokratik kişilerce amaçlarına ulaştırılır. Demokratik okul ise her şeyden önce demokratik değer ve kültürünü sindirmiş yönetici, öğretmen, ve diğer personelin bir arada bulunması ile öğretimini gerçekleştirir. (Aydoğan-Kukul:2003/24)

Demokratik bir okulun taşıması gereken özellikler şunlar olabilmelidir:

1-Ahlaki ilke ve sorunlar teknik olanlardan üstün tutulmalıdır.

2-Nedenler ve bilgi, görev sıralaması ve yetkinin üzerinde olmalıdır.

3-Okuldaki her şey soruya açık olmalı ve eğer ikna edici nedenler varsa değişikliğe gidilmelidir.

4-Farklı görüşler saygı ve hoşgörüyle karşılanmalı, başkalarının düşüncelerini anlamaya rıza göstermeli ve diğerlerinin doğru bizim yanlış olabileceğimiz akıldan çıkarılmamalıdır.

5-Örgütteki herkes okulda katılıma sadece hoşgörüyle yaklaşmakla kalmamalı, onu yaratmak için aktif olarak çalışmalıdır.

6-Okulda farklılık ve çeşitliliğe saygı göstermelidir. Bunlar birbirine karşı değil, birbirini zorlayan eylemler olarak görülmelidir.

7-Okul yetkinin ve gücün alternatif kaynaklarını kabul ve teşvik etmelidir. Bazı konularda iyi olanların, örgüt içerisindeki konum ve statülerine bakılmaksızın, yetenekleri ve katkıları kabul ve takdir edilmelidir.(Levin:1998)

Okullar birkaç kişinin verdikleri kararlarla yönetilmemeliler. Kararlar, birçok kişinin görüşleri dikkate alınarak uygulamaya konulursa, bu demokrasi ilkelerinin okullarda yaşatılması bakımından önemlidir. Öğrencilerin okullarda karşılaştıkları birçok uygulamanın çoğu zaman demokrasinin uygulamalarıyla geliştiği de görülmektedir.(Levin:1998) Öğrenciler, okulun işleyişinde daha etkin rol almaları gerekmektedir. Öğrencilerin okullarda etkin rol üstlenmelerinin bazı suliistimallere yol açacağı hakkındaki kaygıların da pek geçerli olmadığı anlaşılmıştır. (Levin:1998) Okulun bütün işlerine sorumluluk alarak katılan öğrenciler; iş sorumluluğu duyan iyi bir yurttaş olmayı, yönetmeyi bilen önder olmayı, kendi kendini yönetmeyi bilen, başkalarının hak ve hürriyetlerine saygı göstermeyi, arkadaşlarıyla işbirliği yapmayı ve yardımlaşmayı, okul düzenine uymayı öğrenirler. (Büyükkaragöz:1989/195-196) Okullarda öğrencilerin derslerdeki konularda edindikleri bilgiler, bu bilgilerin edinimi sırasında yapılan tartışmalar, gözlenen olaylar çocuktaki siyasal gelişime önemli katkılar sağlamaktadır. (Yeşil:2001/88) Okullarda demokrasinin ilkelerinin işleminde öğretmenlere de önemli görevler düşmektedir. Etkili bir okulda öğretmenler bir rehberdirler. Bireylerin gelişimi onun davranışlarına bağlıdır.Bu nedenle öğretmen eğitim sürecinin en etkili bir ögesi durumundadır.(Binbaşoğlu:1993/24) Öğretmenlerin öğrencilere

söz hakkı vermeleri, onları dinlemeleri, söyledikleri ile alay etmemeleri, söylediklerine değer vermeleri, onlar arasında ayırım yapmamaları, hoşgörülü olmaları, öğrencilerin kendilerine saygı gösterdikleri ve değerli olduklarını hissedebilecekleri bir sınıf ortam oluşturmaları ve sınıfın öğretmenlerin tekelinde olmadığını, öğrencilerle birlikte kullanılan bir yer olduğu duygusunu öğrencilere vermeleri gerekmektedir. (Kepenekçi:2003/46-47,Celep:2001/20) Zaten bu ortamların olmadığı, öğretmenin otoriteye dayalı tutum sergilediği, ödül ve ceza sistemi itaati amaçlayan bir okul ortamında düşünce özgürlüğü de yok demektir. (Atabek:167)

Demokratik okul ortamında olması gereken bir diğer unsur da velilerdir. Velilerin okulun işleyişinde aktif bir şekilde görev almaları gerekir. (Savaş:2003/62) Veliler okullara sadece, belirli dönemlerde yapılan veli toplantılarında gelmemelidirler. Okuldaki bütün uygulamalar hakkında bilgi sahibi olan bir velinin, demokratik bir okul ortamına katkı sağlayacağı muhakkaktır.

Bütün bunların yanında nitelikli öğretmen yokluğu, araç-gereç eksiklikleri, eğitim programlarının statikliği ve eğitime ayrılan ödeneklerin yetersizliği eğitimin demokratikleşmesinde engel olan nedenlerdir. (Büyükkaragöz: 1989/157)

Sonuç

Demokrasinin bütün ilke ve fonksiyonlarının yaşamımızın her döneminde işlerliğinin olması insanlarımızın hemfikir oldukları bir konudur. Demokrasi ona inananların yaşatacağı bir sistemdir. Demokrasi, ancak demokrasinin değer ve kültürünü içine sindirebilmiş bireyler sayesinde gelişebilir. Bu bireylerde demokratik değer oluşturulması ve geliştirilmesinde ailenin yanı sıra eğitim kurumlarının da önemli bir katkısı vardır.

Demokratik bir okul ortamının meydana getirilmesi için öğrenci, veli, öğretmen, yönetici vb. gibi unsurların işbirliği içersinde olması gerekmektedir. Bütün bu unsurlar birbirlerini tamamlayan özelliktedirler. Birinin olmaması, amaçlanan bir okul ortamının tam olarak gerçekleşmesini önlemektedir.

Demokratik olmayan bir okul ortamında yetişen bireylerin de demokrasiye arzulanan ölçüde katkıda bulunamayacakları aşikardır.

KAYNAKÇA

ATABEK Erdal, “Düşünce Özgürlüğünde Eğitimin Yeri”, *Düşünce Özgürlüğü* (haz. Hayrettin Ökçesiz), İstanbul 1998, 167-169

AYDOĞAN İsmail-KUKUL Feride, “Öğretmenler ile Öğretim Üyelerinin Demokratik Davranışlarının Analizi”, *Eğitim Araştırmaları*, sayı11, Ankara 2003, 23-32

BAŞARAN İbrahim Ethem, “Demokrat Öğrenci Nasıl Yetiştirilir”, *Ankara Üniv. Eğitim Bilimleri Fak. Der.*, 19/1-2, Ankara 1987, 111-116

BİNBAŞIOĞLU Cavit, “Demokratik Davranışlar ve Demokratik Eğitim İlkeleri”, *Çağdaş Eğitim*, yıl 11, sayı 109, Ankara Mart 1986, 15-20

BİNBAŞIOĞLU Cavit, “Etkili Okul Kavramı ve Buna Etki Eden Bazı Etkenler”, *Çağdaş Eğitim*, yıl18, sayı 185, Ankara Şubat 1993, 22-28

BOLAY S.Hayri, “Demokrasinin Felsefi Temelleri Üzerine”, cilt 17 *Yeni Türkiye Demokrasi Özel Sayısı*, Ankara 1997, 17-20

BÜYÜKDÜVENCİ Sabri, “Demokrasi, Eğitim ,Türkiye”, *Eğitim Bilimleri Fak. Der.*, 23/2, Ankara 1991, 583 597

BÜYÜKDÜVENCİ Sabri, “Türkiye'nin Demokrasi ve Eğitimi Sorunsalı”, *Yeni Türkiye Cumhuriyet Özel Sayısı*, Ankara 1998, 1059-1063

BÜYÜKKARAGÖZ, S. Savaş, *Türkiye'de Demokrasi Eğitimi ve Eğitim Programları* , Konya 1989

BÜYÜKKARAGÖZ, S.Savaş-KESİCİ, Şahin, *Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi*, Ankara 1998

CELEP Cevat, “Sınıf Yönetiminde Öğretmen-Öğrenci İlişkisi” *Çağdaş Eğitim*, yıl 26, sayı 272, Ankara 2001, 19-24

ÇEÇEN Anıl, *İnsan Hakları*, Ankara 2000

KAHVECİ Niyazi, *Demokrasi ve İslam*, Ankara 1999

KALTSOUNİS Theodore, “Democracy and Democratic Citizenship Education”, *Social Studies*, Sep/Oct 90, Vol 81, Issue 5, 190-194

Demokratik Değer Kazanımında Okulların Rolü

KEPENEKÇİ Yasemin Karaman, “Demokratik Okul”, *Eğitim Araştırmaları*, sayı11, Ankara 2003, 44-53

KILIÇBAY Mehmet Ali, “Demokrasiyi Ancak Demokratlar Kurabilir”, *Yeni Türkiye Demokrasi Özel Sayısı*, Ankara 1997, 166-168

KUZU Burhan, “Demokrasi ve Gerekleri”, *Yeni Türkiye Demokrasi Özel Sayısı*, Ankara 1997, 103-110

LEVİN Benjamin, “The Educational Requirement for Democracy”, *Curriculum Inquiry*, 28:1, 1998, (Akt. Hüseyin Ergen) [http : // yunus. hacettepe . edu. tr / ergen / edusos](http://yunus.hacettepe.edu.tr/ergen/edusos)

MYUNG-Ha Eoh, “ Democratic Citizenship Education İn Korea” *Social Studies* , Nov/Dev 99, vol 90, Issue 6, 250-252

NORMAN P.Barry, *Modern Siyaset Teorisi* (çev. Mustafa Erdoğan-Yusuf Şahin), Ankara 2003

ÖZBUDUN Ergun, “Tarihsel Gelişim İçinde Demokrasi ve Eğitim”, *Demokrasi İçin Eğitim*(yay. haz. Ferhan Oğuzkan), Ankara 1998, 3-11

SAVAŞ Ekrem, “Matematik Eğitimi ile Demokrasi Arasındaki İlişki Üzerine Bir Çalışma”, *Eğitim Araştırmaları*, sayı11, Ankara 2003, 59-63

ŞEN H. Şenay, “Demokratik Değerlerin Benimsenmesinde Eğitimin Rolü”, *Yeni Türkiye Demokrasi Özel Sayısı*, Ankara 1997, 599-601

TANİLLİ Server, *Devlet ve Demokrasi- Anayasa Hukukuna Giriş*, İstanbul 1993

YESİL Rüştü, *İlköğretim Düzeyinde Okul ve Ailenin Demokratik Davranışlar Kazandırmadaki Etkisi*,(Basılmamış Doktora Tezi),Ata.Üni.S.B.E. Erzurum 2001